

Ewa Koper

PROCES UPAMIĘTNIANIA OFIAR II WOJNY ŚWIATOWEJ
NA TERENACH OBECNYCH POWIATÓW TOMASZOWSKIEGO I ZAMOJSKIEGO

Streszczenie:

Proces upamiętniania ofiar II wojny światowej na terenach obecnych powiatów tomaszowskiego i zamojskiego rozpoczął się latem 1944. Należy jednak pokreślić, że od samego początku wojny, bardzo ważną rolę w dokumentowaniu losów poległych żołnierzy i zamordowanej ludności cywilnej, odegrał Polski Czerwony Krzyż. Ta organizacja, również jako jedna z pierwszych, rozpoczęła gromadzenie danych o ofiarach tuż po zakończeniu niemieckiej okupacji w dystrykcie lubelskim.

W trakcie wojny na terenach obecnych powiatów tomaszowskiego i zamojskiego miały miejsce liczne zbrodnie, wysiedlenia i deportacje do obozów pracy, przesiedleńczych, koncentracyjnych i zagłady. Mieszkańcy tych terenów, bez względu na narodowość, bardzo licznie stali się ofiarami II wojny światowej. Należy jednak zaznaczyć, że okupacja niemiecka przyniosła zagładę społeczności żydowskich zarówno na terenie obu powiatów i jak całym Generalnym Gubernatorstwie.

Na początku okresu powojennego bardzo dużą rolę w ustalaniu skali dokonanych zbrodni i zabezpieczaniu miejsc pochówków odegrały organy administracji samorządowej oraz Komisja Badania Zbrodni Niemieckich. Przez pierwsze lata przede wszystkim starano się przeprowadzić ekshumacje zwłok z miejsc do tego nie przeznaczonych jak parki, skwery, czy przydrożne rowy. Bardzo znacząco ten proces był jednak utrudniony przez brak odpowiednich funduszy i osób chętnych do wykonywania tych czynności.

Organizacjami, które aktywnie włączyły się od końca lat 40. w proces upamiętniania ofiar były to przede wszystkim: Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Związek Bojowników Walk o Wolność i Demokrację. Podkreślić należy, że obie organizacje miały okresowe przerwy w funkcjonowaniu, a zakres ich działań był uzależniony od prowadzonej polityki historycznej w okresie komunistycznej Polski.

Po okresie transformacji ustrojowej w 1989 r. wiele dotychczas przemilczanych lub zapomnianych wydarzeń zostało przywróconych pamięci społecznej. Szczególnie duże zasługi w tym względzie wniósł Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej oraz Polski

Związek Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych.

W trakcie procesu upamiętniania ofiar II wojny światowej, na analizowanym terenie, budowano pomniki lub umieszczano inne formy kommemoratywne, przede wszystkim osobom walczącym zbrojnie z okupantem niemieckim oraz ofiarom niemieckich akcji wysiedleńczych. Szczególne jednak miejsce zajmowały cmentarze i kwatery wojenne oraz mogiły żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. Na terenie obu powiatów znajdziemy również pomniki, obeliski czy tablice upamiętniające martyrologię ludności żydowskiej, romskiej, jeńców sowieckich oraz ofiar Ukraińskiej Powstańczej Armii, a także represji sowieckich na Wschodzie. Wśród kluczowych miejsc znajdują się również upamiętnienia poświęcone martyrologii duchowieństwa oraz poszczególnym grupom zawodowym, jak np. nauczycielom.

Upamiętnienia głównie budowano w miejscach, w których doszło do zbrodni lub tam gdzie funkcjonowały obozy. Niejednokrotnie jednak pomniki stawiano w centrum poszczególnych miejscowości lub przy głównych ulicach. Istotną przestrzenią dla upamiętnień były również wnętrza kościołów oraz place kościelne.

Pomimo, że w okresie po 1989 r. podjęto się realizacji szereg inicjatyw nie wpłynęło na stan, w którym przestrzeń publiczna zapełniła się w pełni upamiętnieniami. Pomniki lub inne formy memoratywne wciąż powstają by uczcić pamięć kolejnych jednostek lub grup, które pozbawiono życia w tragicznych okolicznościach w okresie II wojny światowej.